

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าประแส-พังราด จังหวัดระยอง People Participation in Conservation of Mangrove Forest at Pa Prasae-Phangrat National Forest Reserve, Rayong Province

บุญตัน โพกिला¹ และอภิชาติ ภัทรธรรม²
Boontan Pokila and Apichart Pattaratuma

ABSTRACT

Objectives of the study were to determine the participation level and factors related to people participation in the conservation of mangrove forest in Pa Prasae-Phang Rat National Forest Reserve, Klaeng District, Rayong Province. The data using for the study were collected by employing the design questionnaire to interview 326 respondents residing in 9 villages which located in and around Pa Pasae-Phangrat National Forest Reserve. Chi-square was the statistical analysis method using for testing the relationship between the dependent variable and independent variables with the given significance level of .05.

Results of the study indicated that people participation in the conservation of the mangrove forest was at a rather low level with the average score of 2.01. Factors related to people participation in the conservation of the mangrove forest were: number of household member, number of household labor, main occupation, total household income, social group membership, and training course attendance.

Key words: people participation, conservation of mangrove forest, National Forest Reserve

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วม และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในเขต

ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าประแส-พังราด อำเภอแกลง จังหวัดระยอง การศึกษาได้เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือสอบถามราษฎรที่อาศัยอยู่ในและรายรอบบริเวณพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าประแส-พังราด อำเภอแกลง จังหวัดระยอง จำนวน 9 หมู่บ้าน

¹ ส่วนบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนที่ 1 กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรุงเทพฯ 10400

Mangrove Forest Resource Administrative and Management Division 1st, Department of Marine and Coastal Resources, Bangkok 10400, Thailand.

² ภาควิชาการจัดการป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จตุจักร กรุงเทพฯ 10900

Department of Forest Management, Faculty of Forestry, Kasetsart University, Bangkok 10900, Thailand.

รวมจำนวน 326 ครัวเรือน การวิเคราะห์ทางสถิติ เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม ใช้วิธีไคสแควร์ ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

ผลการศึกษา พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนแห่งนี้อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 2.01 ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนแห่งนี้ ได้แก่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน อาชีพหลัก รายได้รวมของครัวเรือนการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม และการได้รับการฝึกอบรม

บทนำ

ปัจจุบันสภาพป่าชายเลนตามธรรมชาติ ของไทยได้ถูกบุกรุกทำลายเปลี่ยนสภาพเพื่อใช้ประโยชน์ด้านต่าง ๆ มากมาย เช่น ใช้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยเพาะเลี้ยงชายฝั่ง การเกษตรกรรม เป็นต้น จนก่อให้เกิดปัญหาพื้นที่ป่าชายเลนลดลงอย่างรวดเร็ว ในปี 2518 ป่าชายเลนมีอยู่ 1,954,375 ไร่ แต่จากภาพถ่ายดาวเทียม LANDSAT-5 (TM) ล่าสุดเมื่อปี 2543 พบว่า เหลืออยู่เพียง 1,532,843.75 ไร่ ซึ่งเกือบครึ่งหนึ่งของพื้นที่ที่เหลืออยู่ (720,000 ไร่) มีสภาพเสื่อมโทรมจนเป็นที่น่าวิตก จึงจำเป็นที่จะต้องหาแนวทางและเครื่องมือในการอนุรักษ์ ป่าชายเลนที่มีประสิทธิภาพ (กรมป่าไม้, 2545) ทั้งนี้ ป่าชายเลนเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีคุณค่ามหาศาล มีพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์นานาชนิด เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจหลายชนิด เช่น กุ้งกุลาดำ กุ้งแสบ หอยแครง ปลากระพง ฯลฯ ด้านนิเวศวิทยา ป่าชายเลนนับว่าเป็นป่าที่มีความสำคัญสูงสุด เพราะเป็นปราการด่านแรกระหว่างบกกับทะเล ช่วยดักตะกอนและกรองมลพิษบนบกไม่ให้ไหลลงสู่สร้างความเสื่อมโทรมให้กับชายฝั่งและทะเล ทั้งนี้ ในปัจจุบันทรัพยากรป่า

ชายเลนอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (2546) ได้กำหนดพันธกิจในการสงวน อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน **โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกกิจกรรม** ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนจึงเป็นแนวทางที่เหมาะสม ควรได้รับการส่งเสริม สนับสนุน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติให้มากที่สุดต่อไป

ป่าชายเลนในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าประแส-พังราด อำเภอกะเลง จังหวัดระยอง ท้องที่ตำบลปากน้ำประแส และตำบลกองดิน อำเภอกะเลง จังหวัดระยอง เป็นป่าชายเลนที่สำคัญแห่งหนึ่งที่อยู่ใกล้ชุมชน จึงมีความเสี่ยง ต่อการถูกบุกรุกทำลาย ในอดีตพื้นที่ป่าชายเลนบริเวณดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์ และเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชนโดยรอบและในบริเวณพื้นที่ เป็นแหล่งอาหาร แหล่งประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น การทำประมง ปัจจุบันพื้นที่ป่าชายเลนแห่งนี้ได้ถูกชาวบ้านบางส่วนและกลุ่มนายทุน บุกรุกแผ้วถางแปรสภาพไปเป็นพื้นที่ทำกินและทำบ่อเพาะเลี้ยงกุ้งจำนวนมาก จากปัญหาดังกล่าวจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องจะต้องเร่งส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าประแส-พังราดให้มากขึ้น โดยร่วมกับภาครัฐ เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรมให้กลับคืนสู่สภาพที่สมบูรณ์ดังเดิมได้ต่อไป

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ แห่งนี้ เพื่อวิเคราะห์ว่าในปัจจุบันประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ป่าชายเลนแห่งนี้มากน้อยเพียงใด และมีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ตลอดจนศึกษาถึงปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วม ข้อมูลที่ได้จะสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อ

นำไปประกอบการพิจารณาหาแนวทางแก้ไขปรับปรุง ส่งเสริมและพัฒนาการอนุรักษ์ ป่าชายเลน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าประแส-พังราด อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดระยอง
2. ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ป่าชายเลนในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าประแส-พังราด อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดระยอง

วิธีการวิจัย

ดำเนินการดังนี้

1. การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง โดยการคำนวณหาขนาดตัวอย่างที่เหมาะสมจากจำนวนครัวเรือนของประชาชน 9 หมู่บ้าน โดยใช้สูตรของยามานะ (Yamane, 1973) จากการคำนวณได้จำนวนครัวเรือนตัวอย่างของการศึกษา 326 ครัวเรือน จากนั้นจึงคำนวณหาสัดส่วนการกระจายที่เหมาะสมในการเก็บข้อมูลจากประชาชนของหมู่บ้านเป้าหมายทั้ง 9 หมู่บ้าน โดย

ใช้สูตรการกระจายตามสัดส่วนของสูงบกข (2526) ทำให้ได้จำนวนตัวอย่างจำแนกเป็นรายหมู่บ้านปรากฏตาม Table 1

2. การสร้างและทดสอบแบบสอบถาม เป็นการสร้างเครื่องมือโดยใช้แนวคิด ทฤษฎีและหลักการที่เกี่ยวกับการศึกษาวิจัยเพื่อใช้สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูล แล้วนำไปทดสอบเพื่อหาข้อบกพร่องและความเที่ยงตรงหรือความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม ก่อนการเก็บข้อมูล โดยการนำไปทดสอบกับประชาชนบ้านเนินยาง ตำบลปากน้ำประแส อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดระยอง จำนวน 30 คน วิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นของชุดคำถาม ซึ่งจากการทดสอบ ดังกล่าวได้ค่าสัมประสิทธิ์ Cronbach's alpha (α) เท่ากับ 0.9961

3. การเก็บข้อมูล ใช้แบบสัมภาษณ์ ที่จัดสร้างขึ้นและผ่านการทดสอบแล้วไปเก็บข้อมูลในหมู่บ้านเป้าหมายตามจำนวนที่ได้คำนวณไว้ โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้ค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ แจกแจงความถี่ ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ รวมถึงการวิเคราะห์เพื่อหาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนแห่งนี้ โดยใช้สถิติไคสแควร์ (chi-square) ทดสอบที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 หรือที่ระดับความเชื่อมั่น 95%

Table 1 Distribution of sampled household by studied village.

No.	Village	Total household	Sampled household
1	Tarat Ton Lang Village, Pak Nam Prasae Sub-district	261	48
2	Tarat Ton Bon Village, Pak Nam Prasae Sub-district	547	101
3	Don Makok Lang Village, Pak Nam Prasae Sub-district	133	25
4	Na Za Village, Pak Nam Prasae Sub-district	167	31
5	Don Makok Bon Village, Pak Nam Prasae Sub-district	98	18
6	Laem Son Village, Pak Nam Prasae Sub-district	174	32
7	Samae Phu Village, Pak Nam Prasae Sub-district	89	16
8	Tarat Ton Klang Village, Pak Nam Prasae Sub-district	247	46
9	Suk Phraiwan Village, Kong Din Sub-district	52	9
Total		1,768	326

ผลการวิจัย

1. ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าประแส-พังราด จังหวัดระยอง ผลการศึกษาพบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนมีค่าเฉลี่ยค่อนข้างต่ำในด้านต่างๆ คือ (1) การมีส่วนร่วมศึกษาปัญหา มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 2.02 (2) การมีส่วนร่วมวางแผน มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 1.89 (3) การมีส่วนร่วมปฏิบัติงาน มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 2.40 และ (4) การมีส่วนร่วมตรวจสอบติดตามและประเมินผล มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 1.75 (Table 2)

2. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าประแส-พังราด อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

จังหวัดระยอง ได้แก่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน อาชีพหลัก รายได้รวมของครัวเรือน การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม และการได้รับการฝึกอบรม ส่วนระดับการศึกษา ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน การได้รับประโยชน์จากป่าชายเลน ประสบการณ์การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม เป็นปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนแห่งนี้แต่อย่างใด (Table 3)

สรุปและอภิปราย

ผลการศึกษาสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าประแส-พังราด อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Table 2 Level of people participation in conservation of mangrove forest at Pa Prasae-Phang Rat National Forest Reserve by each aspect.

Aspects of participation	$\bar{X}$	S.D.	Level of participation
Participation in studying about problem aspect	2.02	0.59	relatively low
Participation in planning aspect	1.89	0.60	relatively low
Participation in working aspect	2.40	0.94	relatively low
Participation in checking, following and assessing aspect	1.75	0.57	low level

Table 3 Factors related to people participation in conservation of mangrove forest at Pa Prasae-Phang Rat National Forest Reserve.

Independent factors	χ^2	p
Education level	3.543	0.060
Number of household member	5.853	0.016*
Number of household labor	4.262	0.039*
Resettlement period	1.910	0.385
Main occupation	11.383	0.010*
Total annual household income	13.360	0.001*
Social group membership	12.777	0.001*
Training course attendance	25.683	0.001*
Benefits obtained from the mangrove forest	1.183	0.277
Experience in forest resource conservation	0.718	0.397
Participating comprehension	0.506	0.477

* p < .05

มีค่าเฉลี่ยระดับการมีส่วนร่วมเท่ากับ 2.01 ซึ่งอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ ส่วนปัจจัย ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนแห่งนี้ ได้แก่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน อาชีพหลัก รายได้รวมของครัวเรือน การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม และการได้รับการฝึกอบรม

จากผลของการศึกษาสามารถอภิปราย ได้ว่า จากการที่การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนแห่งนี้อยู่ในระดับที่ค่อนข้างต่ำ อาจเป็นผลมาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องขาดการประชาสัมพันธ์หรือขาดการส่งเสริม สนับสนุนด้านการมีส่วนร่วมดังกล่าวเท่าที่ควร และหากประชาชนกลุ่มนี้ไม่มีความรู้ความเข้าใจด้านการอนุรักษ์ที่ดีพอมีการเข้าไปพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ป่ามากจนเกินไป ย่อมที่จะส่งผลหรือล่อแหลมต่อการที่ป่าแห่งนี้จะถูกบุกรุกทำลายจนทำให้มีสภาพที่เสื่อมโทรมลงที่สุดในที่สุด

ข้อเสนอแนะ

1. จากการศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าประแส-พังราด อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดระยอง พบว่า อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ ดังนั้น เพื่อเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในพื้นที่ป่าดังกล่าว หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องจึงควรเปิดโอกาสให้ราษฎรได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ฯ ทุก ๆ ด้าน เพื่อให้การอนุรักษ์ป่ามีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

2. ระดับการมีส่วนร่วมด้านการตรวจสอบติดตามและประเมินผลงานของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนแห่งนี้ถือว่ามีความต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับการมีส่วนร่วม ด้านอื่น ๆ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามา

มีส่วนร่วม ตรวจสอบติดตามการอนุรักษ์ฯ ให้มากขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

3. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนแห่งนี้ ได้แก่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนจำนวนแรงงานในครัวเรือน อาชีพหลัก รายได้รวมของครัวเรือน การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม และการได้รับการฝึกอบรม ดังนั้น การที่จะส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนฯ จึงควรส่งเสริมกับกลุ่มประชาชนที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน และมีจำนวนแรงงานในครัวเรือนน้อย มีอาชีพ เกษตรกรรม และมีอาชีพประมงเป็นอาชีพหลัก มีรายได้รวมของครัวเรือนน้อย เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม และเคยได้รับการฝึกอบรมเป็นอันดับแรก เนื่องจากประชาชนกลุ่มดังกล่าวมีความสนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมอยู่แล้วจะสามารถชักจูงกลุ่มเป้าหมายส่วนน้อยที่ยังไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้ในพื้นที่ป่าแห่งนี้ให้เข้ามามีส่วนร่วมในโอกาสต่อไป ซึ่งจะช่วยให้การอนุรักษ์ป่าชายเลนแห่งนี้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

4. เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรลาดตระเวนในพื้นที่ป่าอย่างสม่ำเสมอเพื่อ เฝ้าระวังการบุกรุกทำลายป่า รวมถึงเจ้าหน้าที่ควรเข้าไปแนะนำ/จัดฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลนให้กับประชาชนในพื้นที่ตามความต้องการของประชาชน เพื่อเพิ่มความรู้ความเข้าใจและเพิ่มความร่วมมือจากประชาชนในกิจกรรมดังกล่าวต่อไป รวมถึงควรรับฟังสภาพปัญหาในพื้นที่ดังกล่าวด้วย

5. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรดำเนินโครงการปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูสภาพป่าในพื้นที่ให้มากขึ้นตามข้อเสนอแนะและความต้องการของประชาชน เนื่องจากในปัจจุบันสภาพป่าชายเลนในพื้นที่เสื่อมโทรมลงมาก โดยให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปลูกฟื้นฟูสภาพป่าในทุกขั้นตอนต่อไปด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. 2546.
ทรัพยากรป่าชายเลน. กรมทรัพยากรทางทะเลและ
ชายฝั่ง, กรุงเทพฯ. (อัคราณา)
กรมป่าไม้. 2545. โครงการฟื้นฟูนิเวศป่าชายเลน เทิด
พระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรม
ราชินีนาถ ในวโรกาสทรงพระชนมายุ 72 พรรษา.
กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ. (อัคราณา)

- สุบงกช จามิกร. 2526. สถิติวิเคราะห์สำหรับ งานวิจัย
ด้านสังคมศาสตร์. ภาควิชาสถิติ คณะวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
Yamane, T. 1973. *Statistics: An Introductory Analysis*.
3rd ed., Tokyo. Harper International Edition.